

Центр «Нова Європа»
Київ

Дискусійна записка

<http://neweurope.org.ua/>
info@neweurope.org.ua

<https://www.facebook.com/NECUkraine/>
https://twitter.com/NEC_Ukraine
https://t.me/n_e_c

Центр «Нова Європа», 2019

B | S | T The Black Sea Trust
for Regional Cooperation
A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

УКРАЇНА І СТАНДАРТИ НАТО: ЯК ВЛУЧИТИ У «РУХОМУ ЦІЛЬ»?

Над текстом працювали:
Альона Гетьманчук, Катерина Зарембо,
Маріанна Фахурдінова

РЕЗЮМЕ

У 2015 році Україна оголосила амбітну мету – перехід на стандарти НАТО до 2020 року. Збройні сили України впровадили 16% стандартів НАТО¹, що наразі є одним із найвищих показників серед країн-партнерів і більшим, ніж у деяких держав-членів. Остання оцінка, яку Альянс надав виконанню Цілей партнерства (ЦП) навесні 2019 року, свідчить про загалом позитивний прогрес України. У дипломатичних формулюваннях Альянс відзначає, що у впровадженні ЦП відбувся якісний поступ, хоча й не щодо всіх взятих на себе зобов'язань.

Серед викликів в Україні називають відсутність системності у запровадженні стандартів НАТО; низький рівень мовної та фахової підготовки з питань стандартизації представників органів військового управління, які відповідають за опрацювання стандартів та керівних документів НАТО; відсутність як системного контролю над впровадженням стандартів з боку Адміністрації

Дискусійна записка видана за підтримки Чорноморського трасту регіональної співпраці – проекту Фонду Маршалла (США). Думки та позиції, викладені у цій інфографіці, є позицією авторів та не обов'язково відображають позицію Чорноморського трасту регіональної співпраці – проекту Фонду Маршалла (США)

¹ За даними Міністерства оборони України станом на 01.06.2019.

президента та РНБО, так і громадського моніторингу, що дозволяє приймати певні стандарти у спрощеному вигляді; та політичні маніпуляції заявами про перехід на стандарти НАТО.

Україна повинна розробити чіткий та прозорий механізм моніторингу процесу опрацювання та впровадження стандартів НАТО із реалістичними та досяжними цілями на коротку та середню перспективу, а також відмовитися від політизації питання «переходу на стандарти НАТО»².

ВСТУП

У 2015 році Україна оголосила амбітну мету, яка увійшла в усі стратегічні оборонні документи держави – перехід на стандарти НАТО до 2020 року. Так, **Стратегія національної безпеки**, ухвалена 2015 року, передбачає «приведення систем воєнної розвідки та військової контррозвідки у відповідність із стандартами НАТО, забезпечення максимальної взаємосумісності Збройних Сил України зі збройними силами держав-членів НАТО шляхом запровадження стандартів Північноатлантичного альянсу» до 2020 року. Своєю чергою, **Воєнна доктрина України** визначає метою реформування ЗСУ «досягнення оперативної і технічної сумісності зі збройними силами держав-членів НАТО», а пріоритетним завданням поглиблення співпраці з НАТО – «досягнення до 2020 року повної сумісності Збройних Сил України з відповідними силами держав-членів НАТО». **Стратегічний оборонний бюлетень**, розроблений за участі представників Спільної робочої групи Україна–НАТО з питань воєнної реформи та іноземних радників Офісу зв'язку НАТО в Україні, очікує як результат військової політики України та оборонної реформи «створення за принципами та стандартами, прийнятими в державах-членах НАТО, [...] сил

² Центр «Нова Європа» висловлює вдячність представникам Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, Міністерства закордонних справ, Офісу віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Представництва НАТО в Україні та Офісу НАТО зі стандартизації за допомоги та сприяння у написанні цієї аналітичної записки. З метою забезпечення конфіденційності деяка інформація, використана у цій записці, наведена без посилання на першоджерело.

оборони зразка 2020 року»³. Варто відзначити, що у подальших програмних документах у сфері безпеки та оборони дедлайн вже дещо посунувся. Так, **Річна національна програма співробітництва з НАТО**, підписана 10 квітня 2019 року, вже передбачає «впровадження стандартів НАТО, які вимагаються пакетом Цілей партнерства Україна – НАТО, до 2024 року». У червні 2019 року президент України Володимир Зеленський оголосив, що з 2020 року має розпочатися впровадження стандартів та процедур НАТО у діяльності ЗСУ⁴.

Так чи інакше, дотепер в Україні не було здійснено системного обліку та оцінки стану реалізації цієї цілі. Натомість словосполучення «стандарти НАТО» перетворилося на політичну метафору. Дорожня карта оборонної реформи на 2016-2020 роки десятки разів посиляється на стандарти НАТО, але лічені рази уточнює, про які саме стандарти йдеться. І тимчасом як міністр оборони Степан Полторак в інтерв'ю «Голосу Америки» стверджував, що Україна

запровадила стандарти НАТО на 90%⁵, ек-голова місії України при НАТО Вадим Пристайко називав значно менші цифри – близько 200 від 1300 стандартів⁶. Така розбіжність в оцінках ключових посадовців свідчить про одне: в Україні наразі відсутній якісний моніторинг виконання запровадження стандартів НАТО.

Метою цієї аналітичної записки є визначити, на якому етапі перебуває процес впровадження стандартів НАТО в Україні, які зміни вже відбулись у Збройних силах України та що потрібно для того, щоб Україна змогла виконати взяті на себе зобов'язання.

ПЕРЕХІД НА СТАНДАРТИ НАТО: ПРО ЩО ЙДЕТЬСЯ

Стандартизація та взаємосумісність армій держав-членів НАТО є основою безпеки Альянсу, що визначено у **Стратегічній концепції НАТО 2010 року**⁷. Сам Альянс визначає стандартизацію як «розроблення та запровадження процедур, проектів і термінології для досягнення належного рівня взаємосумісності (interoperability) союзників, або рекомендування корисних практик для багатонаціонального співробітництва»⁸.

³ Інші нормативно-правові акти та нормативні документи, що стосуються впровадження стандартів НАТО в Україні: Державна програма розвитку Збройних сил України на період до 2020 року (від 29 грудня 2016 року); Програма Міністерства оборони України з військової стандартизації на 2019 – 2021 роки; ЗУ «Про стандартизацію»; ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо військових стандартів»; Наказ Міністерства оборони України «Про забезпечення функціонування системи військової стандартизації» (від 22 серпня 2017 року № 450); Перелік основних заходів досягнення цілей партнерства в МО та ЗСУ на 2018-2020 роки; Державна цільова оборонна програма розвитку озброєння та військової техніки Збройних Сил України на період до 2020 року»; План дій щодо впровадження оборонної реформи у 2016 - 2020 роках (Дорожня карта оборонної реформи); Дорожня карта щодо реформування системи стандартизації та технічного регулювання у сфері розроблення і виробництва продукції оборонного призначення; Матриця розподілу відповідальності в МО України та ЗС України за опрацювання та прийняття рішення щодо впровадження стандартів НАТО тощо.

⁴ Зеленський повторив слова Порошенка про «стандарти НАТО в ЗСУ з 2020 року», Радіо Свобода, 26.06.2019 <https://www.radiosvoboda.org/a/news-nato-zelenskyi-poroshenko/30021639.html>

⁵ Інтерв'ю Міністра оборони Степана Полторака інформаційній агенції «Голос Америки», 3.01.2018 <https://www.youtube.com/watch?v=S1pdW0y3l8g>

⁶ Пристайко: Україна не досягне стандартів НАТО до 2020 року, Європейська правда, 13.11.2018 <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/11/13/7089334/>

⁷ Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation. Adopted by Heads of State and Government in Lisbon. Active Engagement, Modern Defence. <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>

⁸ Allied administrative publication AAP-03 (I) "Directive for the Production, Maintenance and Management of NATO Standardization Documents"

Незважаючи на те, що політика стандартизації НАТО не відкриває дверей до членства, протягом останніх років більше ніж 70 країн світу виявили інтерес до цієї політики. Процес стандартизації відбувається в рамках різних ініціатив: «Партнерство заради миру» (саме в рамках цієї ініціативи здійснюється перехід на стандарти НАТО в Україні), «Стамбульська ініціатива співпраці», «Середземноморський діалог» тощо через прагнення держав-партнерів збільшити рівень власної безпеки шляхом інтеграції в демократичну систему⁹.

Метою запровадження стандартів НАТО є забезпечення максимальної взаємосумісності Збройних сил України зі збройними силами держав-членів Альянсу. Впровадження стандартів НАТО в Україні є важливим елементом реформування сектору безпеки і оборони України, який вважається одним із найоптимальніших шляхів підвищення рівня її боєздатності і, відповідно, обороноздатності всієї країни. Завдання прийняття і впровадження стандартів НАТО стояли перед Україною ще у 1997 році, після підписання **Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору** (підписана сторонами 9 липня 1997), яка залишається основним документом що визначає взаємовідносини України та Альянсу. Стаття 3 Хартії зазначає, що «Україна підтверджує свою рішучість продовжувати військову реформу, зміцнювати демократичний та цивільний контроль над збройними силами та підвищувати їхню оперативну-технічну сумісність зі збройними силами НАТО та країн-

партнерів». Суттєвим поштовхом на цьому шляху став Уельський саміт НАТО 2014 року, на якому було започатковано **Ініціативу з питань розвитку взаємосумісності з операційними партнерами**. Впровадження стандартів НАТО в Україні підтримується Альянсом через Трастовий фонд НАТО з реформування систем логістики і стандартизації Збройних сил України, а також Річними національними програмами під егідою Комісії Україна – НАТО, Дорожньою картою Україна – НАТО з оборонно-технічного співробітництва та цілями партнерства.

Система стандартів НАТО об'єднана у складну систему нормативних документів, що стосуються стандартизації. Серед них можна виділити:

- союзні стандарти: власне стандарти НАТО (A...P – Allied Publications, M...P – Multinational Publications) та стандарти окремих держав-членів НАТО;
- супровідні документи: угоди зі стандартизації (STANAG – Standardization Agreement) та рекомендації зі стандартизації (STANREC – Standardization Recommendation);
- інші документи, які пов'язані із стандартами (SRD – Standardization Related Documents).

Стандарт НАТО (AP) – це документ, який встановлює сам стандарт і який призначено для безпосереднього застосування органами військового управління країн-учасниць НАТО, конкретними організаціями та підрозділами.

Угода зі стандартизації (STANAG) – це міжнародний договір, який регламентує уніфікацію адміністративних, технічних і оперативних питань збройних сил країн Альянсу і країн-партнерів. Власне, Угодами зі стандартизації підтверджується згода держав,

⁹ Возняк С., Іващенко А., Пеньковський В. «Політика стандартизації Північноатлантичного Альянсу», Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, 21.06.2016 <https://drive.google.com/open?id=1mpEPVTfjy7xeRGiqjHeFwsRvdv5QqDGI>

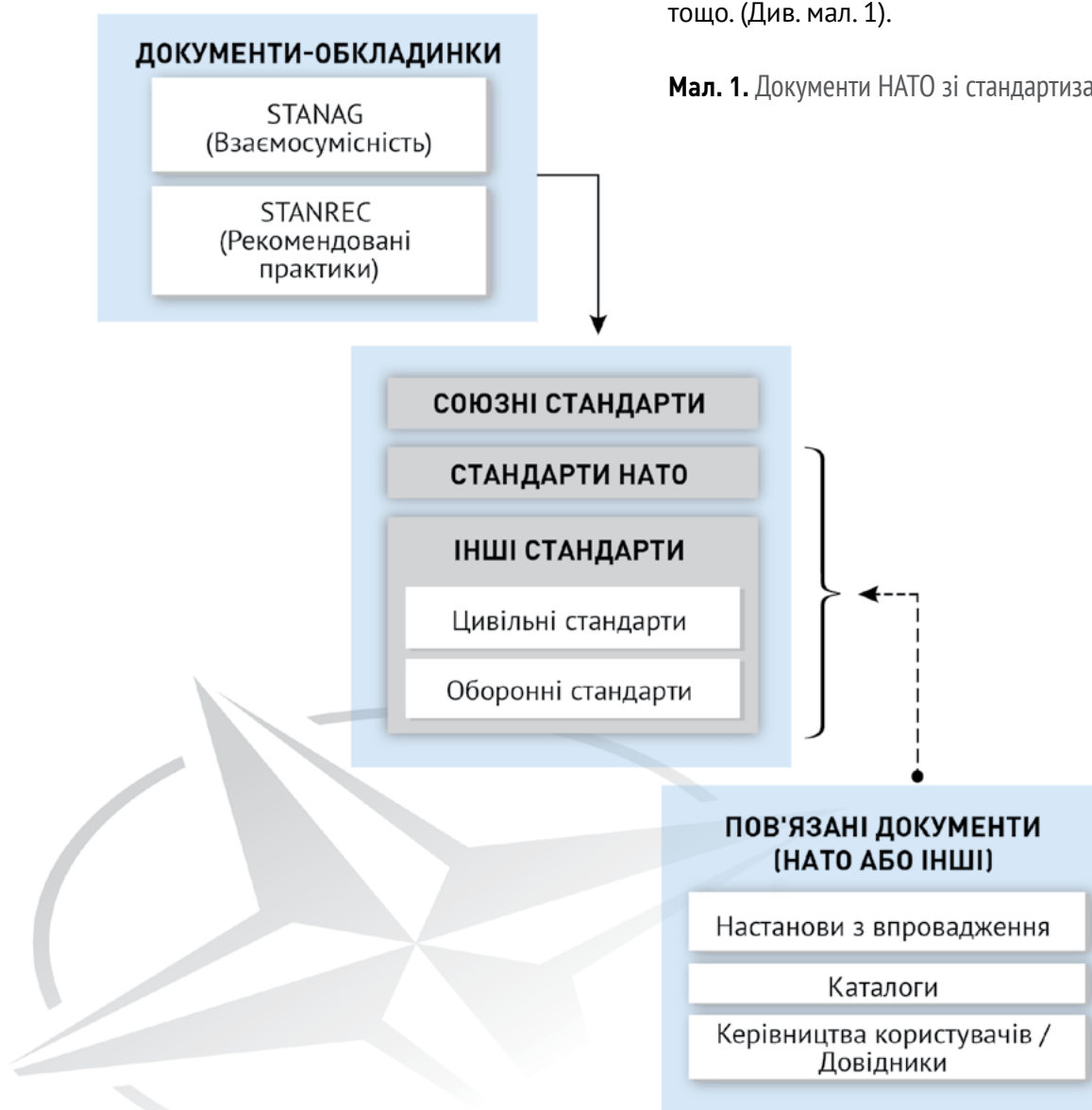

що їх підписали, впроваджувати певний стандарт. При цьому Угода зі стандартизації охоплює один або декілька стандартів, саме тому стандартів НАТО існує близько 2000, а угод – близько 1200. Держави-члени НАТО зобов'язані ратифікувати STANAGs та впроваджувати закріплені у них стандарти.

Натомість **рекомендації із стандартизації (STANRECs)** не є обов'язковими для запровадження. Вони лише пропонують державам-членам найкращі практики запровадження стандартів. STANRECs підлягають «прийняттю», а не «ратифікації».

Іншими документами, які пов'язані із стандартами (**SRD**), є настанови з впровадження, каталоги, довідники, тренувальні матеріали тощо. (Див. мал. 1).

Мал. 1. Документи НАТО зі стандартизації¹⁰

¹⁰ «Матриця розподілу відповідальності за співробітництво з НАТО у сфері стандартизації», Управління стандартизації, каталогізації та кодифікації, Київ-2017.

Всього у базі даних стандартів (NATO Standardisation Documents Database, NSDD) існує близько 1200 угод і рекомендацій стандартизації, якими опікуються 93 робочі групи НАТО зі стандартизації. При цьому що три роки стандарти НАТО переглядаються самим Альянсом – одні стандарти додаються, інші втрачають чинність. Саме тому їхнє впровадження країнами-партнерами – це свого роду «рухома ціль» (про те, як це позначається на процесі впровадження, йтиметься нижче).

Водночас НАТО розробляє власні стандарти тільки у тому випадку, коли не існує інших прийнятних для нього стандартів, наприклад, відповідні стандарти, що опрацьовані поза межами Альянсу (цивільні стандарти, національні оборонні стандарти тощо).

Під «переходом України на стандарти НАТО» варто розуміти насамперед реформу Збройних сил України, а саме: впровадження у національному законодавстві та нормативному полі України Угод зі стандартизації та інших нормативних документів НАТО. При цьому варто відрізнити стандарти, тобто систему нормативних документів, і практики НАТО: в українському політичному дискурсі стандартами часто некоректно називають і те, і інше. Наприклад, цивільний міністр оборони та парламентський контроль над розвідувальними органами не є «стандартами» у нормативному розумінні – вони є скоріше практиками, не відображеними в Угодах зі стандартизації, але спільними для більшості держав-членів НАТО. Так само спільні навчання не можуть вважатися переходом на стандарти НАТО. Вони скоріше можуть показати, які ще стандарти потрібно впровадити країні-партнеру для досягнення взаємосумісності. Навіть більше, в Альянсі неодноразово наголошували: прийняття всіх технічних стандартів не гарантує зміни підходів та свідомості в Збройних силах, як-от принцип делегування повноважень на найнижчий

можливий рівень або принцип гендерної рівності та взаємоповаги.

Прикметно, що рівень стандартизації залежить від рівня стосунків між державою-партнером та НАТО. Зокрема, існує три рівні стандартизації НАТО¹¹:

- сумісність (compatibility) – здатність продуктів, процесів чи послуг до спільного застосування у визначених умовах з метою задоволення відповідних вимог без спричинення неприйнятних утручань;
- взаємозамінність (interchangeability) – спроможність одного продукту, процесу чи послуги бути використаною замість іншого з метою задоволення однакових вимог;
- уніфікація (commonality) – стан, який досягається, коли використовуються однакові доктрини, процедури чи обладнання.

Співробітництво між НАТО та певною країною без взаємних зобов'язань вимагає досягнення першого рівня стандартизації (сумісність), партнерство із зобов'язаннями взаємної допомоги – другого рівня (взаємозамінності), а інтеграція держави до НАТО вимагає третього рівня стандартизації (уніфікація)¹². Що стосується України, то для неї як для країни-партнера відкритий будь-який рівень стандартизації, якого вона прагне досягнути¹³.

¹¹ Голопатюк Л. С., Литовченко В. М., Тютюнник К. Є. "І знову про стандарти НАТО"

¹² Возняк С., Іващенко А., Пеньковський В. «Політика стандартизації північноатлантичного Альянсу», Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, 21.06.2016
<https://drive.google.com/open?id=1mpEPVTFjy7xeRGiqjHeFwsRvvdv5QqDGI>

¹³ Хартія про особливе партнерство між Україною та організацією Північно-Атлантичного договору, 9.07.1997,
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002

Утім, важливо розуміти, що перехід на стандарти НАТО не відкриває країні шлях до членства — це добровільний крок держави, і Альянс нічого не обіцяє в обмін на це.

Ба більше — жодна держава-член Альянсу не впровадила всіх стандартів НАТО, а у деяких частка впровадження сягає лише близько 25% від загальної кількості нормативних документів.

За функціональним призначенням стандарти поділяються на:

- **оперативні** (становлять близько 49%) — стосуються оперативного планування застосування військ та охоплюють питання військової практики: тактики, стратегії, бойової підготовки, проведення навчань, управління військами, підготовки бойових документів тощо. В оперативній галузі стандартизації існує п'ять сфер: сухопутна, повітряна, морська, медична та міжвидова;
- **матеріальні** (технічні, становлять близько 50%) — встановлюють єдині вимоги до військової техніки та озброєння держав-членів Альянсу, кодифікації предметів постачання, системи управління, командування і контролю (СЗ), комплектуючих, інтерфейсів, витратних матеріалів, таких як боєприпаси і паливо тощо;
- **адміністративні** (становлять близько 1%) — стосуються термінології, військових звань, визначають порядок обміну інформацією, роботи з документацією тощо.

Стосовно пріоритетності у впровадженні матеріальних стандартів НАТО (процес виготовлення зброї та військової техніки для конкретних родів військ), то на сьогодні

першочерговими є: розвідка усіх видів, бронетанкова техніка, техніка військ протиповітряної оборони, артилерія, зокрема, системи управління нею, авіація¹⁴.

Процес впровадження стандартів НАТО у діяльність ЗСУ передбачає здійснення таких кроків¹⁵:

- 1) визначення стандартів НАТО для опрацювання;
- 2) запит визначених стандартів в Альянсі;
- 3) опрацювання стандартів та прийняття рішення щодо доцільності або недоцільності їхнього повного або часткового впровадження у національному законодавстві;
- 4) розроблення на основі стандартів НАТО відповідних національних нормативно-правових або нормативних документів;
- 5) інформування Офісу НАТО зі стандартизації та уповноваженого керівного органу НАТО про розроблення та набуття чинності відповідних національних документів;
- 6) їхнє практичне застосування.

Варто згадати про те, що 17 квітня 2019 року Кабінет Міністрів за ініціативи Мінекономрозвитку припинив для України дію Угоди, спрямованої на зміцнення і розвиток співпраці між державами СНД у галузі стандартизації озброєння і військової техніки. Згідно з аналізом Мінекономрозвитку угода

¹⁴ Сергей Мукосий: «Сегодня Министерство обороны является локомотивом среди всех органов власти по внедрению стандартов НАТО», ЦДАКР, 21.01.2016, <https://www.cacds.org.ua/ru/?p=2432>

¹⁵ Голопатюк Л. С., Литовченко В. М., Тютюник К. Е. «І знову про стандарти НАТО».

стандартизувала озброєння під радянські ГОСТи, які вже змінювались європейськими стандартами, і тому втратила свою доцільність¹⁶.

Водночас 6 червня 2019 року Верховна Рада України ухвалила закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо військових стандартів», який передбачає внесення до закону «Про оборону України» понять «військова стандартизація», «військовий стандарт», «стандарт НАТО», «стандарт у сфері оборони держави-члена НАТО», «орган військової стандартизації» та їхнє тлумачення¹⁷.

За новим законом, військові стандарти тепер будуть відділені від національних. Міністерство оборони отримує повноваження здійснювати нормативно-правове регулювання у сфері військової стандартизації та визначати орган військової стандартизації. Основне завдання органу військової стандартизації – організація, координація та контроль робіт з військової стандартизації. Розробкою стандартів мають займатися так звані “subject matter experts”, тобто висококласні фахівці у конкретних сферах.

Наразі система військової стандартизації в МО та ЗС України відповідає системам стандартизації НАТО. (Див. мал. 2).

Керівним наглядовим органом стандартизації є Комісія з проблем стандартизації, до

повноважень якої належать координація діяльності органів військового управління з питань прийняття та впровадження положень (норм, вимог) міжнародних військових нормативних документів та узгодження розбіжностей, які можуть виникати при погодженні проектів військових стандартів, розподілу відповідальності за опрацювання стандартів НАТО тощо.

Керівним виконавчим органом стандартизації є Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації, яке здійснює управління та загальну координацію робіт з військової стандартизації, забезпечує реалізацію політики в галузі військової стандартизації, приймає та припиняє дію військових стандартів тощо.

Роботи з оперативної та адміністративної стандартизації ведуться через органи військового управління, які здійснюють функції з військової стандартизації у межах визначених напрямів діяльності: впровадження міжнародних військових нормативних документів зі стандартизації, контроль за виконанням робіт із військової стандартизації, замовником яких є орган військового управління тощо. Роботи з матеріальної (технічної) стандартизації, як правило, ведуться в рамках національної стандартизації через Технічний комітет стандартизації 176 «Стандартизація продукції оборонного призначення». Функції секретаріату цього ТК покладені на Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації.

¹⁶ «Україна вийшла з угоди в рамках СНД щодо стандартизації озброєння», Урядовий портал, 17.04.2019
<https://www.kmu.gov.ua/ua/news/ukrayina-vijshla-z-ugodi-v-ramkah-snd-shchodo-standartizaciyi-ozbrojennya>

¹⁷ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо військових стандартів», 6.06.2019
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=8370&skl=9

Мал. 2. Система військової стандартизації¹⁸

РІВНІ	НАТО	МО УКРАЇНИ
<p>Керівні наглядові органи стандартизації</p>	<p>CS (Standardization Committee, Комітет НАТО зі стандартизації); MC (Military Committee, Військовий комітет НАТО); CNAD (Conference of National Armaments Directors, Конференція національних директорів НАТО з озброєнь); TA (Tasking Authorities, уповноважений керівний орган НАТО)</p>	<p>Комісія з проблем військової стандартизації</p>
<p>Керівні виконавчі органи стандартизації</p>	<p>NSO (NATO Standardization Office, Офіс НАТО зі стандартизації)</p>	<p>УСКК (Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації)</p>
<p>Комітети стандартизації за напрямками діяльності</p>	<p>DTA (орган НАТО, якому делеговані повноваження уповноваженого керівного органу НАТО)</p>	<p>ОВУ (орган військового управління); ТК-176 (технічний комітет стандартизації)</p>
<p>Робочі групи</p>	<p>WG (working group, робоча група зі стандартизації); SME (subject matter experts, експерти у певній сфері діяльності) з боку країн-членів;</p>	<p>НДУ (науково-дослідна установа); РГ (робоча група)</p>

Організації з військової стандартизації (наукові та науково-дослідні установи) та тимчасові (спільні) робочі групи розробляють, перевіряють та своєчасно переглядають військові стандарти відповідно до напрямів робіт або у межах вирішення конкретних завдань.

¹⁸ «Основні аспекти діяльності зі стандартизації в Міністерстві оборони України та Збройних силах України», Управління стандартизації, каталогізації та кодифікації, Київ-2019.

ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ У ПЕРЕХОДІ НА СТАНДАРТИ НАТО: ЩО (НЕ) ВДАЛОСЯ?

Офіційні заяви вищих українських посадовців та згадки про перехід на стандарти НАТО у стратегічних оборонних документах України є тільки частковим перебільшенням. В Україні справді існує Матриця розподілу відповідальності за опрацювання та прийняття рішення щодо впровадження стандартів НАТО від жовтня 2018 року, затверджена заступником Міністра оборони України, яка нараховує 1205 позицій, згадуючи різні типи документів (не тільки Угоди із стандартизації, а й стандарти, рекомендації із стандартизації тощо) і відповідальні за них органи військового управління МО України та ЗС України. Тут варто наголосити, що йдеться не про впровадження, а про «*прийняття рішення щодо впровадження*», тобто відповідна національна інституція має вивчити певний стандарт та ухвалити рішення щодо доцільності його повного або часткового впровадження.

Головним джерелом визначення того, які саме стандарти збирається приймати Україна, є так званий Пакет Цілей партнерства (ЦП). Формально Ціль партнерства визначається так: це ціль оборонного планування, яка спрямована на досягнення сумісності сил і засобів держав-партнерів із силами і засобами НАТО – інакше кажучи, досягнення взаємосумісності (interoperability) між партнерами. Цілі партнерства визначаються що два роки спільно НАТО і країною-партнером. У травні 2018 року Україна і НАТО затвердили 42 ЦП на 2018-2020 роки.

Відповідно до них, опрацюванню у 2018-2020 роках підлягають 219 стандартів НАТО (підкреслимо, саме опрацюванню з метою ухвалення рішення щодо доцільності їхнього впровадження, а не власне впровадження).

В українському оборонному відомстві відзначають, що Україні (як і іншим країнам-членам НАТО) не підходять абсолютно всі стандарти (один із найпростіших прикладів – відсутність в Україні ядерної зброї, тому Україну не цікавлять стандарти у цій царині), а деякі стандарти, на думку української сторони та експертів НАТО, в Україні навіть кращі, наприклад, стандарт щодо вимог до якості питної води. Загалом на сьогодні в Україні впроваджено 196 стандартів НАТО (у 197 нормативних документах), з них 59 були впроваджені в межах ЦП. Решта 137 були впроваджені поза межами Цілей партнерства. Справа в тому, що певні стандарти надаються або запитуються Україною з огляду на виникнення поточної потреби, яка не передбачається Цілями партнерства. Так, наприклад, наразі Україна розглядає 120 стандартів, які стосуються безпеки боєприпасів. Запит на передачу цих стандартів виник після того, як у жовтні 2018 року у Чернігівській області сталися вибухи на складах Міноборони.

Наразі в Україні не ведеться реєстр того, скільки саме стандартів НАТО перебуває на розгляді або у планах впровадження – напевне можна сказати тільки те, скільки стандартів уже впроваджено. Якщо порівняти досягнення України з відповідними показниками країн-членів НАТО, особливо тих східноєвропейських держав, які приєдналися відносно нещодавно і які Україна розглядає як приклад для себе, стає зрозуміло, що Україна вже зараз демонструє цілком пристойний поступ. Зокрема, Україна впровадила навіть більше стандартів, ніж Чорногорія, яка стала членом НАТО у 2017 році.

Таблиця 1. Статус ратифікації та впровадження Угод НАТО зі стандартизації країнами-членами НАТО та державами-партнерами (станом на 01.06.2019).

№ пп	Країна (рік вступу до НАТО)	КІЛЬКІСТЬ УГОД НАТО ЗІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ									
		Ратифікованих		Впроваджених		Які плануються до впровадження в майбутньому		В яких не береться участь		Не ратифікованих	На які відсутня відповідь про ратифікацію
		Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%		
1	Бельгія (1949)	849	85	729	73	120	12	14	1	16	116
2	Велика Британія (1949)	892	90	784	79	108	11	100	10	17	-14
3	Данія (1949)	871	88	779	78	92	9	47	5	11	66
4	Італія (1949)	817	82	740	74	77	8	1	0	4	173
5	Канада (1949)	894	90	794	80	100	10	13	1	8	80
6	Люксембург (1949)	479	48	215	22	264	27	249	25	5	262
7	Нідерланди (1949)	881	89	752	76	129	13	13	1	8	93
8	Норвегія (1949)	909	91	802	81	107	11	13	1	9	64
9	Португалія (1949)	708	71	649	65	59	6	2	0	2	283
10	США (1949)	767	77	737	74	30	3	11	1	25	192
11	Франція (1949)	880	88	810	81	70	7	73	7	48	-6
12	Греція (1952)	867	87	621	62	246	25	11	1	2	115
13	Туреччина (1952)	845	85	663	67	182	18	7	1	3	140
14	Німеччина (1955)	938	94	893	90	45	5	22	2	28	7
15	Іспанія (1982)	813	82	598	60	215	22	1	0	4	177
16	Польща (1999)	783	79	436	44	347	35	7	1	7	198

№ пп	Країна (рік вступу до НАТО)	КІЛЬКІСТЬ УГОД НАТО ЗІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ									
		Ратифікованих		Впроваджених		Які плануються до впровадження в майбутньому		В яких не береться участь		Не ратифікованих	На які відсутня відповідь про ратифікацію
18	Чехія (1999)	865	87	658	66	207	21	159	16	3	-32
19	Болгарія (2004)	704	71	462	46	242	24	24	2	0	267
20	Естонія (2004)	704	71	514	52	190	19	60	6	0	231
21	Латвія (2004)	770	77	401	40	369	37	134	13	0	91
22	Литва (2004)	773	78	434	44	339	34	56	6	0	166
23	Румунія (2004)	935	94	770	77	165	17	7	1	0	53
24	Словаччина (2004)	729	73	464	47	265	27	98	10	3	165
25	Словенія (2004)	614	62	435	44	179	18	123	12	1	257
26	Албанія (2009)	264	27	192	19	72	7	34	3	0	697
27	Хорватія (2009)	344	35	249	25	95	10	19	2	2	630
28	Чорногорія (2017)	99	10	81	8	18	2	4	0	0	892
	Австрія	86	9	67	7	19	2	0	0	0	909
	Україна	172	17	160	16	12	1	–	0	0	823

На практиці оцінка впровадження стандартів здійснюється спільно Україною та Альянсом тільки в рамках Процесу планування та оцінки сил – програми, у межах якої і визначаються Цілі партнерства. Офіційна відповідь щодо загального моніторингу запровадження стандартів у країнах партнерах, отримана від Офісу стандартизації НАТО на запит Центру «Нова Європа», недвозначна: в НАТО не існує

спеціального механізму контролю та перевірки із впровадження стандартів, оскільки перехід на натівські стандарти є добровільним та суверенним рішенням держави.

У Таблиці 2 наведено розподіл українських нормативних документів, розроблених за стандартами НАТО.

На практиці це означає цілу низку змін для українських ЗСУ – від тактичних (у тому, що стосується матеріальних стандартів) до стратегічних на рівні від бригади і вище. Серед конкретних та зрозумілих для невійськових осіб прикладів – зміна ваги бронезилетів та розподілу амуніції для бійців, запровадження єдиного з НАТО військового глосарію, прийняття натівського стандарту картографічних символів, єдина з НАТО кодифікація озброєнь, завдяки чому українські виробники в оборонній сфері можуть брати участь у тендерах для країн-членів НАТО.

Остання оцінка, яку Альянс надав виконанню Цілей партнерства навесні 2019 року, свідчить про загалом позитивний прогрес України.

У дипломатичних формулюваннях Альянс відзначає, що у впровадженні ЦП відбувся якісний поступ, хоча й не щодо всіх взятих на себе зобов'язань. Так, наприклад, схвально оцінюються такі кроки (належні до конкретних ЦП), як створення аудиторської програми в Міністерстві оборони, розробка нової системи управління персоналом в МО та ЗСУ, навчання українських військових англійській мові, впровадження певних компонентів J-структури у сфері розвідки, розробка законодавства, що регулює діяльність військової поліції, розбудова медичної спроможності у лавах ЗСУ тощо. Окрім того, саме в рамках процесу переходу на стандарти НАТО було створене Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації при Міністерстві оборони; розроблено «Тимчасову інструкцію з організації робіт в МО України та ЗСУ щодо впровадження стандартів НАТО». У самому МО відзначають, що також оцінюють власний поступ як непоганий, однак наголошують, що до кінця 2020 року ставлять собі за мету впровадити решту 160 стандартів

у рамках Цілей партнерства (як зазначалося вище, наразі виконано 59 з 219 стандартів у рамках ЦП). Наступна внутрішня оцінка в МО відбудеться наприкінці липня 2019 року. Щоправда, працівники міністерства зазначають, що за її підсумками кількість впроваджених стандартів може і «зменшитися», якщо впроваджений стандарт втратить чинність у самому НАТО.

Варто відзначити, що ці оцінки спираються скоріш на кількісні, аніж на якісні показники. Красномовним прикладом є вищезазначені мовні курси для військових. Так, в Альянсі зазначають, що у 2018 році понад 1000 українських військових та працівників МО прослухали курси англійської. Утім, як від НАТО, так і з українського боку можна почути, що «мовна проблема» українсько-натівського партнерства лишається нерозв'язаною – настільки, що вона є однією з чільних перешкод для, зокрема, адаптації стандартів. В Альянсі нарікають, що свої внутрішні документи їм доводиться самотужки перекладати українською, у робочих групах Україна-НАТО з українського боку беруть участь військові, які скоріше володіють мовою, аніж дотичні до тематики робочої групи власною експертизою. З українського боку відзначають, що командування ЗСУ часто навіть не відряджає своїх підлеглих на мовні заняття, вважаючи їх неперіоритетними для українських військових. Окрім того, важливе значення має й скасування виплати надбавки за знання на належному рівні іноземної мови (щонайменше 10% від посадового окладу). Це призвело до часткової втрати мотивації серед військових у вивченні іноземних мов.

У неформальному спілкуванні українська сторона висловлюється щодо державної спроможності у впровадженні стандартів НАТО навіть більш критично, ніж представники Альянсу. Так, серед інших викликів, окрім

Таблиця 2. Розподіл національних нормативних документів (НД), розроблених з урахуванням положень стандартів НАТО.

ОПЕРАТИВНА СФЕРА		
1	Воєнна політика, безпека та стратегічне планування	5
2	Оперативна робота штабів	3
3	Застосування ВМС ЗС України	11
4	Застосування ПС ЗС України	16
5	Застосування Сил спеціальних операцій ЗС України	2
6	Інформаційні та психологічні операції	3
7	Логістика	2
8	Військовий зв'язок та інформаційні системи	10
9	Медичне забезпечення	11
10	Радіаційний/хімічний/бактеріологічний (РХБ) захист	3
11	Топогеодезичне і навігаційне забезпечення	16
12	Гідрометеорологічне забезпечення	2
13	Інженерне забезпечення	1
14	Військова поліція	4
15	Цивільно-військове співробітництво	1
16	Екологічна безпека	3
17	Водолазна діяльність	5
Усього НД в оперативній сфері		98
МАТЕРІАЛЬНА СФЕРА		
18	Розроблення, поставлення на виробництво та прийняття на озброєння зразків озброєння, військової і спеціальної техніки	10
19	Вимоги до обладнання, озброєння, військової і спеціальної техніки	10
20	Оцінювання та випробування озброєння, військової та спеціальної техніки	27
21	Ракети і боєприпаси	10
22	Ремонт озброєння та військової техніки	1
23	Метрологічне забезпечення	2
24	Речове забезпечення	16
25	Вимоги до паливо-мастильних матеріалів	6
Усього НД у матеріальній сфері		82
АДМІНІСТРАТИВНА СФЕРА		
26	Стратегічні комунікації	1
27	Військова освіта	3
28	Гендерні перспективи	2
29	Стандартизація	3
30	Кодифікація	7
31	Фінансове забезпечення	1
Усього НД в адміністративній сфері		17
Усього НД		197

мовних, в Україні називають відсутність системності в організації виконання робіт із впровадження стандартів НАТО (зокрема, коли за впровадження одних і тих самих стандартів відповідають різні інституції) та низький рівень фахової підготовки з питань стандартизації представників органів військового управління, відповідальних за опрацювання стандартів та керівних документів НАТО; відсутність як системного контролю над впровадженням стандартів з боку Адміністрації президента та РНБО, так і громадського моніторингу, що дозволяє приймати певні стандарти у спрощеному вигляді; та політичні маніпуляції заявами про перехід на стандарти НАТО, при цьому всередині уряду навіть існує певне неписане «табу» на роз'яснення, що насправді перехід на усі стандарти до 2020 року неможливий.

Ще одне нарікання, яке можна почути з українського боку – це відсутність доступу до певних стандартів НАТО, оскільки частина з них, як зазначалося вище, є засекреченою. Утім, наразі в Альянсі не пригадують жодного випадку, коли б певний стандарт не був наданий Україні з політичних причин. Скоріше, припускають натівські посадовці, проблеми доступу можуть виникати через недотримання Україною процедури запиту стандартів. У 2018 році у НАТО навіть розробили спеціальну інструкцію для держав-партнерів щодо того, як потрібно подавати запит на отримання документів із стандартизації з обмеженим доступом (з огляду на те, що інструкція також була перекладена українською, можна висловлювати певні припущення про те, яка країна є одним із головних адресатів документу). В інструкції роз'яснюється, що просто вказування Цілі партнерства, в рамках якої очікується впровадження стандарту, недостатньо для того, щоб отримати доступ до даних, потрібно також надати детальні обґрунтування щодо того, який тип

спроможності (аж до назви та функцій, скажімо, військового підрозділу, якого стосується певний стандарт) планує наростити держава-партнер, а також чим загрожує ненадання країні-партнеру того чи іншого нормативного документу. Окрім того, інструкція рекомендує залучати до адвокації надання стандартів держав-членів НАТО та окремі інституції НАТО, які могли б надати умовну «рекомендацію» щодо надання стандартів країні-партнеру.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

ДЛЯ УКРАЇНИ

- 1 Вищим посадовим особам України варто утриматися від політизації питання переходу на стандарти НАТО та прибрати з риторики заяви про «повний перехід на стандарти НАТО». Такі заяви технічно необґрунтовані та політично шкідливі. Вони аж ніяк не додають Україні балів в очах Альянсу та справедливо сприймаються більше як піар-кроки, аніж як серйозні партнерські зобов'язання.
- 2 Україна повинна розробити чіткий та прозорий механізм моніторингу процесу опрацювання та впровадження стандартів НАТО, із реалістичними та досяжними цілями на коротку та середню перспективу. Довгоочікуваним кроком у цьому напрямку стало ухвалення закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо військових стандартів» (від 6 червня 2019 року).
- 3 Україна повинна забезпечити належний рівень володіння англійською мовою серед того корпусу військових, які безпосередньо займаються вивченням та впровадженням стандартів НАТО і беруть участь у робочих групах Україна-НАТО. Вивчення англійської та володіння нею на рівні міжнародного спілкування для військових має вважатися пріоритетом, а не непотрібним додатковим навантаженням.

ДЛЯ УКРАЇНИ ТА АЛЬЯНСУ

- 4 Україні та НАТО варто публічно оприлюднювати процес впровадження стандартів НАТО – на кшталт того, як наразі Україна та ЄС оцінюють виконання Угоди про асоціацію – та здійснювати його на

основі якісних показників. Це дозволить громадянському суспільству України мати більші важелі впливу і тиску на українські органи влади та контролювати якість впровадження стандартів. Наразі цей процес відбувається непрозоро, що унеможливорює якісний моніторинг.

ДЛЯ НАТО

- 5 Трастовий фонд НАТО з реформування систем логістики і стандартизації Збройних сил України був найбільшим за кошторисом із усіх чинних Трастових фондів НАТО для України. Утім, станом на кінець 2018 року він був профінансований усього на 34% (на відміну від інших Трастових фондів, які були профінансовані повністю або навіть понад 100%¹⁹). НАТО варто продовжити дію цього Трастового фонду та заохотити держави-члени до його дофінансування.

¹⁹ NATO summary of ongoing trust funds
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_02/20190214_190214-trust-funds.pdf